

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на **Христина Руменова Михайлова** (редовен докторант по Съвременна история, ш. 05.03.04, научен ръководител проф. д-р Искра Баева)

на тема **“Протестите в Източния блок през 50-те – 80-те години на XX век (по примера на Полша, Унгария, Чехословакия и България)”**

за присъждане на образователната и научната степен “доктор”

от доц. д-р Наталия Христова, преподавател в Нов български университет

Темата на дисертацията е твърде актуална през последните 25 години и е предизвиквала различни интерпретации и оценки. Протестите, корективната култура, антивластовите нагласи са във фокуса на вниманието на изследователите. Обяснение за големия научен интерес към тази проблематика е и потребността да се тушира травматичната памет, чувството за вина, за неумението или липсата на кураж за публично противодействие на недомократични практики в годините на социализма.

Дисертантката продължава тази историографска традиция, като се е заела да представи масовите протести в Полша, Унгария, Чехословакия и отсъствието на такива преди края на 1980-те години в България. Тя се вглежда в спецификата на протестите във всяка от визираните държави, като назовава характерните прояви в отделните социалистически страни. Фокусът, под който авторката разглежда тези протести, е различен – тя анализира процеса на демократизация на обществото, на формиране на демократични ценностни нагласи, които имат своето значение след падането на Берлинската стена.

Работата е в обем 345 с., включително източници и библиография. Тя е построена на хронологичен принцип: проследени са първо процесите в Централна Европа през 1953-1955 и 1956 г. (за всички визирани държави), след това през 1968 г. (Полша и Чехословакия), преминава през полските протести през 1970-те години и Харта'77 в Чехословакия и стига до началото на 1980-те (създаването на профсъюза "Солидарност" в Полша). И в трите глави последният параграф е посветен на българския случай.

Това е първо изследване, в което е направен опит за съпоставка на протестите в отделните държави, на търсене и доказване на връзки и взаимовлияния между тях, на вглеждане и анализ на влиянието на тези процеси в България. Дисертацията е написана на базата на вече публикувани изследвания от други автори, които Христина Михайлова използва и цитира.

На редица места дисертантката допълва известната информация с факти, открити от нея в архива на МвнР и на Комисията по досиетата (КРДОПБГДСРСБНА). Макар те да не променят съществено картината, уплътняват текста и обогатяват илюстрациите на тезата.

Същото се отнася и до направените три лични интервюта през 2012 и 2013 г. – с Алфред Фосколо, Александър Димитров и Ангел Николов.

Определено нова и приносна е тезата на Христина Михайлова, лансирана във втори параграф на трета глава (България – първи етап на демократизация през 1989 г. – 302-326.) Тя търси и открива сходства в конкретните искания, формулирани от протестиращите в Унгария през 1956 и в България през 1989-1990 г. На пръв поглед тези сравнения правят тезата да звучи убедително, но като се има предвид различната ситуация, в която се лансират (което дипломантката е отбелязала), тя би могла да бъде и оспорена. Още повече, че не е предоставена информация за процесите в другите централноевропейски държави през 1989-1990 г., за да се види

дали няма подобни искания формулирани и там в началните години на промените.

Авторефератът е направен според изискванията.

Приносите са коректно формулирани.

Направени са необходимите публикации по темата на дисертация – 3 бр. и две под печат.

Някои бележки:

На редица места авторката интерпретира доста буквално и едностранчиво целите и резултатите от някои протестни действия в Централна Европа. С изключение на определени моменти от Унгарското въстание от 1956 г., другите трудно могат да бъдат определени като антисоциалистически, а по-скоро са в посока на демократизация на социализма, на “социализма с човешко лице”. Спорно е и доколко част от тях оказват въздействие върху масовото съзнание.

Другите бележки се отнасят до българския случай. Макар дисертацията да е посветена основно на масовите протести, тя разглежда и достатъчно примери на индивидуални противостояния. Използваните илюстрации обаче са без ясна обосновка и класификация, представени са данни за интелектуални противодействия и за откровено антисоциалистически прояви, които са без публична рефлексия, т.е. без възможност да формират демократични ценности.

Твърде повърхностно са анализирани последователните интелектуални действия и критичните дискусии в творческите съюзи от средата на 1950-те до края на 1980-те години. Пренебрегнат до голяма степен е ефектът на репресиите към произведения и автори, които репресии правят твърде популярни посланията, които те отправят, респективно съдействат за демократизиране на обществото.

Не са включени редица примери от българския художествен живот, които свидетелстват за сходни процеси с тези от Централноевропейските

държави. Такива се дискусиата от 1954 г. за изложбата “Полски плакат”, дискусиата за социалистическия реализъм от 1956-1957 г. Авторката коментира само публикациите на Тодор Павлов, но в СБП категорично възразяват срещу тези статии и заявяват, че те не отразяват тяхното мнение за соцреализма. Остри са дискусиите и за състоянието на Художествената академия и за ОХИ’57 през 1957 г. Подобни примери могат да се дадат както при театрали и художници, така и при писателите от 1960-те, 1970-те и 1980-те години. Особено съществени са промените в българската политика и култура през 1987-1989 г. Ясни сведения в тази посока съдържат документите от Комисията по духовните и идеологическите въпроси към Политбюро и Секретариата на ЦК на БКП, създадена в началото на 1986 и работила до края на 1989 г. Видими са промените в мисленето и действията както на управляващите, така и на част от критичната интелигенция. Публично, от страниците на вестниците “Народна култура” и “Литературен фронт”, се дискутират темите за пазара, за спонсорството, за алтернативни творчески съюзи, многобройни са публичните прояви на художници, музиканти, актьори. Всичко това е натрупан опит, който има своето значение след промените от края на 1989 г.

В резултат на тези липси работата оставя впечатлението, че българското общество е твърде затворено, а интелектуалците не познават западните демократични ценности. Това определено е невярно, голяма част от научния и културния елит следи случващото се в западноевропейския политически и културен живот, пътува и участва активно в различни артистични и научни форуми на Запад, такива се организират и у нас.

Някои от тези мнения на дисертанката са обусловени от липсата на цялостни изследвания, други обаче се дължат на несъзнателното пренебрегване на определени прояви в художествената ни култура, които

имат своята научна интерпретация (напр. Димитър Аврамов. Летопис на едно драматично десетилетие. Българското изкуство между 1955-1965 г. Част първа. Наука и изкуство, С., 1994. , както и още публикации на този и други автори – Евгения Калинова. Българската култура и политическият императив 1944-1989. Парадигма, С., 2011.) Те са твърде важни с оглед спецификата на българските противодействия на недемократични обществени практики, които през целия ХХ в. се изразяват предимно в корективно творчество и индивидуални интелектуални граждански прояви.

Направените критични бележки са в духа на колегиалното споделяне на мнение и не поставят под съмнение качествата на докторската теза.

В заключение си позволявам да препоръчам на уважаемото научно жури и на Факултутния съвет към ИФ на СУ да гласува “За” присъждането на образователната и научна степен “доктор” на Христина Руменова Михайлова.

4. 03. 2015 г.

доц. д-р Наталия Христова